

KECSKÉS TAMÁS*

A közös végrendelet Magyarországon és Szerbiában

Bevezetés

Az új Polgári törvénykönyv hatályba lépésével visszakerült a magyar jogba az ún. közös végrendelet, amely több személy egy okiratba foglalt végrendelezését jelenti. Nem véletlen, hogy időben és térben eltérően ítélik meg jogrendszerek az ilyen végrendeletek érvényességét. A közös végrendeletek kapcsán felmerülő problémák kiválóan érzékelhetőek a velük kapcsolatos magyar jogfejlődés bemutatásán keresztül, ezért a tanulmány első részében a különböző korokból származó szakirodalomra, bírói gyakorlatra illetve az egyes kodifikációs tervezetekre és kódexre támaszkodva igyekszem bemutatni, hogy milyen problémák merültek fel a közös végrendeletekkel kapcsolatosan, és ezekre milyen megoldások illetve megoldási javaslatok születtek. Mindezek ismerete azért is fontos, mert az új Ptk. – bár viszonylag részletesen szabályozza a közös végrendeletet – mégis nyitva hagy néhány olyan kérdést, amelyek megválaszolására a korábbi bírói gyakorlat megoldásai adhatnak támpontot.

A tanulmány második felében a közös végrendeletek szerbiai megítélésével foglalkozom, ahol a hatályos jogszabályok egyszerűen nem foglalnak állást a közös végrendelet érvényességével kapcsolatosan. Így az erre vonatkozó jog mindenekelőtt a bírói gyakorlat alapján mutatható be. Ehhez a döntvénytárakban megjelent határozatokat illetve a Zentai Járásbíróság levéltári anyagait használtam fel.

Fontos megjegyezni, hogy Magyarország és Szerbia jogtörténete szorosán összefonódik, mert a mai Szerbia északi részét alkotó Vajdaság az első világháború vége előtt Magyarországhoz tartozott, és ezen területen még az elcsatolást követően is a magyar jog maradt hatályban. Ráadásul mindkét ország jogára alapvető befolyást gyakorolt Ausztria magánjogi kódexe is, ami a közös végrendeletre vonatkozó szabályok tekintetében kiváltképp igaz.

A tanulmány fő célja, hogy rámutasson a kodifikáció előtt álló Szerbia magánjogának egyik hiányosságára, és hogy megoldási javaslatokkal éljen mind a jogalkotás, mind a jogalkalmazás számára.

* PhD-hallgató, SZTE ÁJTK Magyar Jogtörténeti Tanszék

1. A közös végrendelet Magyarországon

1.1 A szabályozás korszakai

A közös végrendelet magyar szabályozásának öt különböző korszakát különböztethetjük meg.

1853-ig e kérdéssel az írott jog nem foglalkozott. Az 1715. évi 27. tc., amely a végrendeletek alakyszerűségi követelményeit tartalmazta, mélyen hallgat a közös végrendelet kérdéséről.

Nem találunk rendelkezést e jogintézményről Werbőczy Hármaskönyvében, de az 1795. évi magánjogi tervezetekben sem. Mindezekre tekintettel fogalmaz úgy Frank Ignác, hogy a közös végrendelet „*megáll, mert semmi törvény nem tiltja.*”¹

Ennek megfelelően már 1199-ből is találunk példát a közös végrendeletre.² Frank szerint ez a házastársak között volt gyakori, amit Kern Tivadar is megerősít, de szerinte ebben az időszakban nem csak a hitvestársak éltek ezzel a lehetőséggel, noha példát már nem hoz ennek alátámasztására.³ Herczegh Mihály viszont – hivatkozott ítéletek nélkül – példaként hozza fel az osztatlan testvéreket, a közkereseti társaságok tagjait és a tulajdonos társakat, „*kiknek viszonyai egymástól függték, szorosan egymásba szövődtek, ugyanyannyira, hogy ha ezek iránt a végrendeletek elkülönítve alkottattak, ebből több homály és bonyolulat következett volna, mintha egy szövegbe vagy irományba foglaltatnának.*”⁴

1853. május 1-jén Ferenc József nyíltparancsa következtében Magyarországon is hatályba lépett az Osztrák Polgári Törvénykönyv (a továbbiakban: Optk.). Ez a közös végrendelet készítést már csak a házastársak számára engedte meg.⁵

Az 1861. évi Országbírói Értekezleten elkészített Ideiglenes Törvénykezési Szabályok (továbbiakban: ITSZ) kimondták, hogy „*magyar polgári anyagi magán-törvények visszaállítatnak ... [a] végrendelet és fiókvégrendelet külső kellékei tekintetében a magyar törvényben, statútumokban s törvényes gyakorlaton alapuló különböző szabályok, polgári állásra való tekintet nélkül egyforma hatálylyal bírnak.*” [ITSz. 1.,5. §§] Az ITSz rendelkezései azonban nem terjedtek ki Erdélyre, Fiumére, a határőrvidékre és Horvát-Szlavónországra. Így ezeken a területeken továbbra is az Optk. határozta meg a végrendelet alaki szabályait.

Az 1876. évi XVI. tc., amely a végintézkedések alaki követelményeit tartalmazta, jelentette a következő mérföldkövet a közös végrendelet szabályozásában. Az Optk-hoz hasonlóan csak a házastársak számára tette formálisan lehetővé a közös végrendeletet. [1876: XVI. tc.13. §] Ténylegesen azonban – ahogy az a későbbiekben részletesen kifejtésre kerül – más személyeknek is lehetősége nyílt erre a törvény és a bírói gyakorlat következtelensége miatt.

¹ FRANK IGNÁCZ: *A közigazság törvénye Magyarhonban*. I. rész. Buda, 1845. 435. p.

² SOMOGYI FERENC: *Végrendelkezés nemesi magánjogunk szerint 1000-tól 1715-ig*. Pécs, 1937. 44. p., 84. p., 117. p., 169. p.

³ FRANK 1845, 435. p., KERN TIVADAR: *A magyar öröklési jog mai érvényben*. Budapest, 1896. 425. p.

⁴ HERCZEGH MIHÁLY: *Magyar családi és öröklési jog*. Budapest, 1885. 183. p.

⁵ WENZEL GUSZTÁV: *Az Általános Ausztriai Polgári Törvénykönyv magyarázata*. Pest, 1854. 28. p.

A korabeli szakirodalom megosztott volt abban a kérdésben, hogy lehessen-e közös végrendeletet tenni, és ha igen, akkor milyen személyi kör számára legyen adott ez a lehetőség.

Bozóky Alajos az 1876. évi XVI. tc rendelkezéseivel értett egyet.⁶

Holitscher Szigfrid úgy fogalmaz, „*határozottan állítani vélhetjük, hogy a közös végrendelkezhetés akárminő korlátozása, noha az érvényben levő jogokban általános, tulajdonképpen döntő érvel nem indokolható*”, bár hozzáteszi, „*hogy valami különös szükséglet, mely a korlátlan megengedést követeli, nem tapasztalható*”.⁷ Szerinte a házastársak közös végrendeleteire kell külön szabályokat alkotni, az egyéb közös végrendeletekre pedig az általános szabályok lennének irányadók.⁸

Staud Lajos már azt írta, „*nem is igen rajongok azért, hogy a közös végrendelet mint külön intézmény az öröklési szerződés külön intézménye mellett fentartassék*”, mert a bírói gyakorlat által „*a közös végrendeletek nagyon könnyen, szinte mohósággal vonattak és vonatnak az örökösödési szerződések fogalma alá*”, ráadásul szerinte „*hogy a házastársak csak és egyedül költség és munkakimélés okából alkotnának közös végrendeletet s a legtöbbször nem az a céljuk, hogy egymás mellett haladó, önálló két végrendeletet alkossanak egy okirat-ban, hanem amikor közösen végrendelkeznek, ebben a végrendelkezés tényén túl eső megegyezés nyilatkozik meg.*”⁹

Végül az 1959. évi IV. tv., vagyis a Ptk. változtatott a gyakorlaton, amikor kimondta minden közös végrendelet érvénytelenségét¹⁰ Erre a döntésre a miniszteri indoklás szerint azért jutott a jogalkotó, mert szerintük „*általában kevés készül, mégis az ilyen végrendeletek értelmezésével kapcsolatban gyakoriak a viták és a bonyolult perek*”, illetve „*rendszerint alkalmas arra, hogy az egyik fél az ígéretével a másik felet befolyásolja és tőle indokolatlan előnyt szerezzen akár maga, akár az általa részesíteni kívánt más személy számára*”, s mindezek miatt „*mind az elmélet, mind pedig a gyakorlat a közös végrendeletet általában nem kívánatos formának tartja.*”¹¹ Ezt azonban megcáfolta a Magyar Jogász Egylet ankétsorozata, amelynek az volt a célja, hogy az ország elméleti és gyakorlati jogászhai véleményt mondhassanak a Ptk. 1957. évi tervezetéről, amely még megengedhetőnek tartotta a közös végrendeletet a házastársak vonatkozásában. [1959: IV 644. §] A magyarországi jogásztársadalom színe-java azonban semmi kifogást nem talált e végintézkedési formával kapcsolatosan.¹²

A 2013. évi V. tv., vagyis az új Ptk. több mint 50 éves száműzetés után visszahozta a közös végrendeletet a magyar jogba (Ezt a törvénykönyv 2009. évi CXX. tv. formájában kihirdetett változata is lehetővé tette volna). Ez nem meglepő, hisz a Polgári Jogi Kodifikációs Főbizottság vezetője, Vékás Lajos szerint az előző kódex „*a fürdővízzel a*

⁶ BOZÓKY ALAJOS: *A közös végrendeletek*. Jogtudományi Közlöny. 1904. 34. sz. 269. p.

⁷ HOLITSCHER SZIGFRID: *Közös végrendeletek és örökjogi szerződések a magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezetében*. Magyar Jogászegyleti Értekezések. Régi f. XXIX. kötet, 233. sz., 146–148. pp.

⁸ HOLITSCHER, 150. p.

⁹ STAUD LAJOS: *A közös végrendeletek visszavonása a joggyakorlatban*. Jogtudományi Közlöny, 1911. 5. szám, 1. p.

¹⁰ 1959. évi IV. tc.: 644. §

¹¹ *A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve – az 1959. évi IV. törvény javaslatának miniszteri indoklása*. Budapest, 1960. 505. p.

¹² *A Polgári Törvénykönyv Tervezetének vitája*. Magyar Jog, 1958. 6. szám, 184. p.

gyermeket is kiöntötte, mivel ezzel a kölcsönösen egymásra tekintettel tett végrendekezés általában vált lehetetlenné.”¹³ A 2014 március 15. óta hatályos törvénykönyv a közös végrendeletet a házastársak és a bejegyzett élettársak számára teszi lehetővé. A miniszteri indoklás kifejti, hogy e jogintézmény visszahozatalára gyakorlati igény mutatkozik, másrészt pedig az „*egymás befolyásolásának lehetősége, mint a közös végrendelettel szembeni szokásos ellenérv ugyanúgy felmerülhet külön okiratba foglalt végrendeletek esetében is, ha azokat egymásra tekintettel alkotják.*”¹⁴

1.2 A közös végrendeletek csoportosítása

1.2.1 A viszonyosság alapján

A közös végrendeletek csoportosítást két szempont alapján érdemes elvégezni. Az egyik vizsgálandó kérdés a rendelkezés viszonyossága. Az ilyen végrendeletet nevezik még korrespektívnek is (*testamentum correspectivum*), ami szó szerinti fordításban a Frank által megadott meghatározást, az „egymásra tekintő intézkedést” jelenti.¹⁵

Ennek lényegét véleményem szerint a korabeli gyakorlat viszonylatában Kern Tivadarnak sikerült legjobban megfogalmaznia. Szerinte akkor beszélünk viszonos közös végrendeletről, „*ha feltehető, hogy az egyik házastárs intézkedése a másiknak az intézkedése nélkül meg nem történt volna*”.¹⁶

Az új Ptk-ból már nem ez a fogalmi meghatározás tükröződik vissza, sőt – Balogi Zsófia véleményével ellentétben¹⁷ – meglátásom szerint ennek 2009. évi CXX. törvényként kihirdetett, de már soha hatályba nem lépő formájában sem. A végül hatályba lépett normaszövegben ugyan csak bújtatottan jelenik meg a viszonos közös végrendelet fogalma, de ez már megköveteli, hogy a viszonyosság „a végrendeletből megállapítható” legyen, tehát nem elégszik meg ennek a pusztán feltehető mivoltával.¹⁸ A jelentésbeli különbséget még jobban érzékelteti a 2009. évi CXX. törvény szövege, amely azt követelte volna meg, hogy a viszonyosság „magából a végrendelet tartalmából kifejezetten megállapítható” legyen.¹⁹

Meglátásom szerint ebben az esetben a kódex kivételt tesz az akarati elv főszabálya alól és a nyilatkozási elv érvényesülését rendeli.

¹³ VÉKÁS LAJOS: *Öröklési jog*. Budapest, 2010., 89. p.

¹⁴ <http://www.parlament.hu/irom39/07971/07971.pdf> (2014. november 29.), 680.

¹⁵ FRANK 1845, 435. p.

¹⁶ KERN TIVADAR: *A magyar öröklési jog mai érvényben*. Budapest, 1896. 426. p. Lényegében ezt látjuk visszaköszönni az 1900. évi tervezetben, az 1913. évi javaslatban és az Mtj-ben is.

¹⁷ Vö.: BALOGI ZSÓFIA: *A közös végrendelet és az utóöröklés intézményének fejlődéstörténete és szabályanyagának összehasonlító elemzése a készülő új polgári törvénykönyv egyes stációiban*. Acta Facultatis Politico-Juridicae Universitatis Budapestiensis XLVII (2010), 248. p.

¹⁸ Ptk. 7:43. § (4) Ha valamelyik házastárs érvényesen vonja vissza egyoldalúan a közös végrendeletbe foglalt rendelkezését, a másik házastárs végrendelete hatályos marad, kivéve, ha a végrendeletből megállapítható, hogy egyik fél sem tette volna meg rendelkezését a másiké nélkül.

¹⁹ 2009. évi CXX. tv. „6:20. § (3) Viszonos végrendelet az a közös végrendeletbe foglalt végintézkedés, amelyet egyik végrendelező sem tett volna meg a másik végrendelező végintézkedése nélkül és ez magából a végrendelet tartalmából kifejezetten megállapítható.”

1.2.2 A juttatásban részesülő személyek köre alapján

A közös végrendeletekben szereplő intézkedéseket a juttatásban részesülő személyek köre alapján is érdemes csoportosítani. Ebből a szempontból a közös végrendeletnek három fajtáját különböztethetjük meg: a harmadik személy javára szóló, az egyoldalúan kedvezményező és az ún. kölcsönös végrendelet. Amennyiben a *harmadik személy javára szóló* közös végrendelet nem tartalmaz viszonos intézkedést, akkor egyszerű vagy szimultán közös végrendeletről (*testamentum mere simultaneum*) beszélünk. A harmadik személy javára szóló közös végrendelet természetesen lehet viszonos is, az 1959. évi Ptk. előtti bírói gyakorlat ilyenek tekintette, amikor a házastársak közös vagyonukról egységesen végrendelkeztek.²⁰

Egyoldalúan kedvezményező közös végrendelet esetén az egyik házastárs anélkül részesíti a hagyatékából a másikat, hogy utóbbi ugyanígy rendelkezze. Az 1913. évi javaslat az ilyen intézkedést akkor tekintette volna viszonosnak, ha az egyik által örökössé nevezett házastárs hitvesének rokonát vagy hozzá közel álló egyéb személyt nevezte örökösévé.²¹

A *kölcsönös végrendelet* (*testamentum reciprocum*) kifejezés pedig kétféle értelemben használatos. Szűkebb értelemben ezalatt – ahogy azt Frank Ignác illetve a 2009. évi CXX. törvény megfogalmazza – azt az esetet értjük, amikor a házastársak egymást örökössé nevezik. Ezt az 1913. évi javaslat egyúttal viszonos végrendeletnek is tekintette.²² A Kúria viszont úgy foglalt állást, hogy „[a] házastársak által alkotott végrendelet csak abban a részében közös és kölcsönös végrendelkezés, amely szerint a házastársak egymást neveztek meg örökösül, bizonyos hagyományok mindkét házastárs halála után a vagyon eredetére tekintet nélkül fizetendők ki a megmaradt hagyatékából, s az előbb elhalt házastársnak százalékokban meghatározott vagyonrésze a túlélő házastárs halála után megmaradt vagyonból az előbb elhalt házastárs rokonait illeti. De ez a rendelkezés

²⁰ „Abban az esetben, ha a házastársak a közös végrendeletben vagyonukról, vagy annak egy részéről, mint egységes egészből egymással azonosan rendelkeznek s örökösnek vagy hagyományosnak kölcsönösen ugyanazt a harmadik személyt nevezik meg, a közös és kölcsönös rendelkezésekben nyilvánvaló akarategységből következtetve ezeknek a rendelkezéseknek egymástól való függését és viszonyosságát [...] kell megállapítani.“ P. I. 6706/1916., „A házastársak a mindkettőjük halála után maradó összes vagyonukról, mint egységes egészből teljesen azonosan rendelkeztek. Egységes és összefüggő rendelkezéseikből az következtethető, hogy mindkettőjük a másik rendelkezésére való tekintettel és annál fogva, tehát viszonosan tette meg rendelkezését, végrendeletük tehát nemcsak kölcsönös, hanem egyúttal viszonos (correspectiv) is“. P. I. 1530/1927. FABINYI TIHAMÉR: *Magyar magánjog mai érvényben – IV. rész. Öröklési jog és örökösödési eljárás*. Budapest, 1935. 493. p. „A közös végrendeletből megállapítható, hogy abban a végrendelkezők az összes vagyonukról, mint egységes egészből teljesen azonosan rendelkeztek. Ennélfogva pedig a közös végrendelet egyszersmind viszonos végrendelet is“. C. I. 2205/1931. Uo. 497. p.

²¹ „1756. §. Ha közös végrendeletben mindkét házastárs nevezett örököst vagy rendelt hagyományt és fel kell tenni, hogy egyik sem tette volna meg a maga rendelkezését a másik rendelkezése nélkül: az egyik rendelkezés hatálytalansága a másik rendelkezés hatálytalanságát vonja maga után. Az egyik házastárs rendelkezésének oly hatálytalansága, amely az öröklésre való méltatlanság okából áll be, a másik házastárs rendelkezését nem érinti. Ha a házastársak egymást kölcsönösen részesítik, vagy ha az egyik házastárs a másikat részesíti és az utóbbi, túlélése esetére, házastársának rokonát vagy házastársához közelálló más személyt részesít örökségben vagy hagyományban: amennyiben a házastársak eltérő akarata nem tűnik ki, azt kell feltenni, hogy egyik házastárs sem tette volna meg a maga rendelkezését a másik rendelkezése nélkül.“ *A polgári törvénykönyv törvényjavaslata. Az Országgyűlés elé terjesztett szöveg*. Budapest, 1914.

²² Uo.

zés, mely szerint a túlélő házastárs az ő tulajdonánál megállapított vagyonhányad felett saját megnevezett rokonai részére intézkedik, nem közös és kölcsönös végrendekezés, hanem a túlélő házastárs az eredetileg is az ő tulajdonát tevő hányadból halál esetére a közös végrendeletben kifejezett akarattól eltérőleg is szabadon rendelkezhetik.²³ Tágabb értelemben nem csak az egymás állagörökösnek nevezése számított kölcsönös végrendeletnek, hanem minden egymás javára szóló rendelkezés, például a kölcsönös hagyományrendelés. A Kúria véleménye az volt, hogy „[n]em vizsonos magában véve az olyan közös végrendelet, amelyben mindegyik házastárs egész vagyonának éltetőfogytig-lani hasznélvezetét juttatja a túlélő házastársnak, de a vagyon állagáról mindegyik házastárs a saját rokonai javára rendelkezik”.²⁴

1.3 A közös végrendelet hatálytalansága

A *favor testamenti* és a *testamentum ruptum* (amely a *clausula rebus sic standibus* származéka) elvekből következik, hogy nem fűződhet célzott joghatás olyan végrendeletre, amely az örökhagyó téves feltevésén vagy megghiúsult várakozásán alapult. Vannak olyan helyzetek, amelyek az egyszerű végrendelet hatálytalanságát nem vagy csak részben vonják maguk után, míg egy közös végrendelet a bekövetkezésük esetén teljes egészében hatályát veszti.

1.3.1 A házasság vagy ez életközösség megszűnése miatt

Az első ilyen eset azzal függ össze, hogy az Optk., az 1876. évi XVI. tc. és az új Ptk. is csak a házastársak (illetve az új Ptk. a bejegyzett élettársak) számára teszi lehetővé a közös végrendeletet. A házasság érvényessége értelemszerűen a közös végrendelet érvényességének a feltétele. A kérdés alapvetően az, hogy a házasság megszűnése milyen hatással van a közös végrendelet hatályosságára.

Két megoldás alakult ki ezzel kapcsolatban a magyar jogfejlődésben. Az 1959. évi Ptk. előtti szokásjog szerint a közös végrendelet hatályát veszítette a házasság felbontása illetve az ún. ágytól asztaltól való elválás esetén.²⁵ Az Mtj. és a korábbi tervezetek már akkor is hatálytalanságot rendeltek volna, ha valamelyik házastárs jogosulttá vált a bontóper megindítására és erre megbízást adott.²⁶ Fabinyi ezt méltánytalannak tartotta mindkét házastárs vétkeisége esetén.²⁷ Holitscher szerint azért problémás az ilyen szabályozás, mert „míg egyfelől az egyik házastárs vétkeisége folytán, elesnek az örökségtől a nem vétkes házastárs rokonai is, addig másfelől a nem vétkes házastárs után örökölnék a vétkesnek rokonai is.”²⁸ Bár ezekkel a véleményekkel egyet lehet érteni, mégis az örökhagyó akarata az elsődleges szempont a végrendeletek értelmezésénél. A bontóper kezdeményező házastárs, aki a házasság felbontását kimondó ítélet meghozatala

²³ P. I. 5228/1908., FABINYI 1935. 493–494. pp.

²⁴ 3794/1913. FABINYI 1935, 494. p.

²⁵ SZLADITS KÁROLY (szerk.): *Magyar magánjog. VI. kötet (Öröklési jog)*. Budapest, 1939. 339. p.

²⁶ Mtj. „1965. § A közös végrendelet a házasság érvénytelenségének esetén felül hatálytalan: [...] 2. ha egyik házastárs bármelyik halála idejében a házasság felbontását kérhette és eziránt vagy az ágytól és asztaltól való elválásztás iránt a keresetet megindította vagy erre megbízást adott”.

²⁷ FABINYI 1935, 386. p.

²⁸ HOLITSCHER 155. p.

előtt hirtelen meghal, vélhetően nem akarta volna, hogy az öröklés a közös végrendelet alapján álljon be.

Érdekes, hogy a Ptk. 1957. évi tervezete még a megbízás adását se követelte volna meg, elegendőnek tartotta, hogy bármelyik fél jogosulttá vált a bontókereset megindítására.

Az új Ptk. már nem a házasság formális megszűnéséhez, hanem a házastársi életközösség megszűnése esetére rendel hatálytalanságot, ha az a hagyaték megnyitáig nem állt helyre. [Ptk. 7:43 (1)]

1.3.2 Hatálytalanság utóbb született leszármazó miatt

Az új Ptk. értelmében a végrendelet eltérő rendelkezésének hiányában hatálytalanná válik az egész közös végrendelet, amennyiben annak keletkezése után bármelyik félnek gyermeke születik, de ugyanilyen hatása van az örökbefogadásnak is. A hatálytalanság azonban nem áll be, ha a végrendelet másképp rendelkezik. [Ptk. 7:43 (2)]

A „régí” Ptk. előtti szokásjog már az egyszerű végrendelet esetében is hatálytalanságot rendelt, ráadásul nem csak gyermek, hanem bármely kötelesrészeire jogosult leszármazó későbbi születése esetén.²⁹

1.3.3 A közös végrendelet visszavonása

„A közös végrendelet, mint minden más végrendelet intézkedései egyoldalúan visszavonhatók, mert az a körülmény, hogy a végrendeletek külsőleg egyesítve lettek, az egyoldalúan tett intézkedések egyoldalú visszavonását nem akadályozza”, írja Kern.³⁰ Az Optk. pedig úgy rendelkezik, hogy az „*ily végrendelet is visszahúzható, de az egyik fél visszahúzásából a másik fél visszahúzását következtetni nem lehet.*” [1248.§]³¹ A közös végrendelet tehát két külön végrendelet egy okiratban, saját végrendeletét pedig mindenki visszavonhatja, és ez értelemszerűen – legalábbis főszabályként – nem érinti a másik fél végrendeletét. Mégis kivételek fogalmazódnak illetve fogalmazódtak meg mind az egyoldalú visszavonhatóság, mind pedig a másik végrendeletére való kihatás szempontjából, és ezen a ponton kap jelentőséget a végrendeleti intézkedések viszonyossága. A bírói gyakorlatban ugyanis az a megoldás alakult ki, hogy a végrendelet egyoldalú visszavonása esetén a vele egy okiratba foglalt másik végrendelet viszonyos rendelkezései is hatályukat veszítik.³² Ez azzal magyarázható, hogy ilyenkor az egyik fél arra a megghiúsult várakozásra alapozta rendelkezését, hogy az öröklés a másik fél végrendeletének megfelelően fog bekövetkezni.

Ez a megoldás a mindkét házastárs életében történő visszavonás esetén nem okoz akkora problémát. A gond csak az volt, hogy a magyar szokásjog nem követelte meg a másik fél értesítését (ahogy az Optk. és az Mtj. sem), így – ahogy azt a 1900. évi terve-

²⁹ SZLADITS 1939, 370. p.

³⁰ KERN 1896, 429. p.

³¹ MÁRKUS DEZSŐ: *Az osztrák általános polgári törvénykönyv mai érvényben*. Budapest. 1907. 278. p. „§ 1248. Den Ehegatten ist gestattet, in einem und dem nämlichen Testamente sich gegenseitig, oder auch andere Personen als Erben einzusetzen. Auch ein solches Testament ist widerruflich; es kann aber aus der Widerrufung des einen Teiles auf die Widerrufung des andern Teiles nicht geschlossen werden.” (2014. 11. 28.) <http://www.ibiblio.org/ais/abgb3.htm#t2h>

³² KERN 1896, 430–431. pp.

zet indokolása kiemelte – elképzelhető volt, hogy úgy hatálytalanodott az egyik fél végrendelete, hogy arról nem is szerzett tudomást. Ezért követelte meg az 1900. évi tervezet 1935. §-a a másik fél közjegyzői úton történő értesítését. Az 1913. évi javaslat is megkövetelte volna a házastárs tájékoztatását, de nem támasztott ezzel kapcsolatban semmilyen alakszerűségi követelményt, mert ez a visszavonást nagymértékben megnehezítene, együttlakó házastársaknál pedig egyébként is életszerűtlen.³³ Az új Ptk. ennek a javaslatnak a megoldását hozta be hatályos jogunkba.³⁴

Sokkal nagyobb problémát jelentett a viszonos rendelkezések visszavonása az egyik házastárs halálát követően

A bírói gyakorlat kezdetben az volt, hogy amennyiben a túlélő házastárs nem utasítja vissza a viszonos rendelkezés révén neki jutó hagyatékrészt, akkor tulajdonképpen lemond a viszonos intézkedés visszavonásának jogáról.³⁵ A Kúria 1907-ben közétett 289. számú elvi határozata azonban már általános szabályként mondja ki a viszonos végrendeleti intézkedés visszavonásának tilalmát az egyik fél halála után, tehát ez már abban az esetben is tilalmazottá vált, ha a túlélő fél elfogadta a neki nyújtott előnyt.³⁶ Két kivételt azonban ebben az esetben is ismert a bírói gyakorlat: a kizáró ok fennforgását és a durva hálátlanság esetét.³⁷ Ezzel gyakorlatilag öröklési szerződéssé minősítette a közös végrendeletet. Ez volt az 1900. évi tervezet megoldása is, ami ellen Holitscher Szigfrid szót emelt, mert egyrészt ellenkezik a felek akaratával, másrészt így bizonyos személyek gyakorlatilag szerződési képesség nélkül is „köthettek” öröklési szerződést.³⁸

A jelenleg hatályos Ptk. általában deklarálja a közös végrendelet visszavonhatóságát, így nem tesz különbséget az egyik házastárs halála előtti és utáni helyzetet illetően, noha a 2009. évi CXX. tv. még az 1907 előtti szokásjognak megfelelő rendelkezést vezetett volna be.³⁹

Egyes szerzők pl. Holitscher és Bozóky felhívják a figyelmet arra, hogy nem csak a közös, hanem az egyszerű végrendeleteknek is lehetnek viszonos intézkedései, amelyek közül az egyik visszavonása eredményezheti a másik sikeres megtámadását a téves feltevésre vonatkozó általános szabályok alapján.⁴⁰

³³ *Indoklás a polgári törvénykönyv törvényjavaslatához*. 4. köt. Budapest, 1914. 361. p.

³⁴ Ptk. 7:43. § (3) „Érvénytelen a közös végrendeletbe foglalt rendelkezés egyoldalú visszavonása, ha azt a végrendelet kizárta, vagy arra a másik végrendelkező értesítése nélkül került sor.”

³⁵ SZLADITS 1939, 339. p.

³⁶ Uo. 340. p.

³⁷ Uo.

³⁸ HOLITSCHER 166. p.

³⁹ 2009: CXX. tv. 6:20. § (7) „A közös végrendeletbe foglalt kölcsönös vagy viszonos végintézkedését a másik végrendelkező életében mindegyik végrendelkező egyoldalúan visszavonhatja. A másik végrendelkező halála után a közös végrendeletbe foglalt kölcsönös vagy viszonos végintézkedés visszavonása csak abban az esetben hatályos, ha a végintézkedését visszavonó végrendelkező, valamint a meghalt végrendelkező által a közös végrendeletben részesített más személy egyúttal a javára szóló örökséget, hagyományt vagy meghagyást visszautasítja.”

⁴⁰ BOZÓKY 269. p., HOLITSCHER 148. p.

1.4 A közös végrendelet elhatárolása az öröklési szerződéstől

A közös végrendeletet természetesen akkor sem lehet egyoldalúan visszavonni, ha ennek lehetőségét maguk a felek zárták ki a végrendeletben. Az ilyen végintézkedést azonban az 1876. évi XVI. tc. hatálya alatt kialakult bírói gyakorlat már nem közös végrendeletnek, hanem öröklési szerződésnek tekintette.⁴¹ Azt gondolhatnánk, hogy ez fordítva is igaz, vagyis, hogy a gyakorlat közös végrendeletként kezelte az olyan öröklési szerződést, amelyben a felek kikötötték a szabad elállás jogát. Holitscher is úgy vélte, hogy az ilyen megállapodás tulajdonképpen megszűnik öröklési szerződésnek lenni.⁴²

A Kúria azonban ezzel ellentétes tartalmú döntést hozott a 826. számú elvi határozatában.⁴³ A konkrét esetben két testvér nevezte kölcsönösen örökösnek egymást azzal a kikötéssel, hogy bármelyikük elállhat a szerződéstől, de a másikat erről közjegyzői úton értesítenie kell. Volt egy harmadik testvér is, akit e szerződés csak hagyományosként jelölt meg, ezért ő ezt megtámadta, mivel törvényes öröklés esetén örökös lévén sokkal nagyobb arányban részesült volna a hagyatékából. A Kúria álláspontja szerint az ilyen öröklési szerződést nem lehet közös végrendeletnek tekinteni, mert „a szerződési megkötöttségének a visszavonás beálltáig való fennállása mégis elvitathatatlan”.⁴⁴

Felmerül azonban a kérdés, hogy mi az a bizonyos szerződési megkötöttség, azaz miben korlátozta az egyik felet az ilyen öröklési szerződés, pontosabban volt-e bármi olyan korlát, ami egy közös végrendeletnél nem jelenik meg. Az öröklési szerződés élők közötti visszerthes ügyletek kötésében egyáltalán nem akadályozta a szerződéses örökhagyót. Az ajándékozással kapcsolatban viszont az volt az álláspont, hogy az „a másik szerződő fél jogait meg nem hiúsíthatja”.⁴⁵ Ezért az ilyen szerződés vagy az ilyet palástoló színlelt szerződés is megtámadható volt, de csak a szerződéses örökhagyó halála után. Ez azonban ugyanígy igaz a viszonyos végrendeletek esetében.

Igazat kell tehát adnunk Zalán Kornélnak, aki kimondta, hogy gyakorlatilag az egyoldalú hatálytalantás kikötésével egy öröklési szerződésnél lehetővé vált a házastársakon kívül más személyek számára is a közös végrendelet tétele.⁴⁶

Ezért írta Kern Tivadar, hogy „az öröklési szerződéseknek korlátlan megengedése, a közös végrendeleteknek házastársakra való szorításával szemben nem csak következetlen, hanem etikailag sem indokolható, mert társadalmi veszélyt rejt magában.”⁴⁷

Bár a közös végrendeletet elsősorban a kétoldalú öröklési szerződéstől kell elhatárolni (amelyben a szerződő felek örökhagyói minőségben vannak jelen), az 1959. évi Ptk. kapcsán mégis felmerült az egyoldalú öröklési szerződéstől való elhatárolása is. Előljáróban el kell mondanunk, hogy a „régí” Ptk. csak az egyoldalú öröklési szerződésnek az egyik speciális, a korabeli gyakorlatban széles körben elterjedt változatát tartotta meg a régi jogból, nevezetesen azt, amelyet tartás illetőleg életjáradék fejében kötöttek az örökhagyóval. Ha a Ptké. nem tette volna kifejezetten lehetővé a házastársak

⁴¹ 2960/1911. SZLADITS 1939, 340. p.

⁴² HOLITSCHER 202. p.

⁴³ P. I. 8072/1928. FABINYI 520. p.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ SZLADITS 1939, 345. p.

⁴⁶ SZLADITS 1939, 344. p.

⁴⁷ KERN 1896, 454. p.

számára, hogy ilyen öröklési szerződést közösen kössenek harmadik személlyel,⁴⁸ akkor ez is zavart okozhatott volna a gyakorlatban. Az előző Ptk. szabályai alapján ugyanis az „öröklési szerződés érvényességére az írásbeli végrendeletre vonatkozó rendelkezéseket” kellett főszabályként alkalmazni [1959: IV. tv. 656. §.], ugyanakkor e törvény szerint „két vagy több személynek bármilyen alakban ugyanabba az okiratba foglalt végrendelezése érvénytelen” volt. [1959: IV. tv. 644. §.]

Az új Ptk. is kifejezetten csak ezt a formáját engedi meg az öröklési szerződésnek a korábbihoz képest azzal az eltéréssel, hogy már pusztán gondozás fejében is lehet ilyen kötni.⁴⁹

Magában foglalja továbbá a Ptk. korábbi megengedő szabályát, illetve diszpozitív szabályként kimondja, hogy a túlélőnek a korábbi közös lakáson és berendezési tárgyakon, amiket az eltartó örökölt, holtig tartó hasznélvezeti joga van.

Hatályos kódexünk kimondja, hogy a közös végrendelet egyoldalú visszavonása magában a végrendeletben kizárható [Ptk. 7:43. § (3)], tehát az ilyen végintézkedést nem lehet már kétoldalú öröklési szerződésnek nevezni, amit egyébként tilalmaz is a törvény.

1.5 A közös végrendelet alaki szabályai

Az új Ptk. kifejezetten tartalmaz szabályokat a közös végrendelet alaki követelményeire vonatkozólag, amely rendelkezések – ahogy arra az indokolás felhívja a figyelmet – az Mtj.-ből kerültek áttemelésre.⁵⁰ E szerint a házastársak közös végrendelete három esetben felel meg a formai követelményeknek: [Ptk. 7:23. § (2)]

- ha a házastársak egyike az elejétől a végéig saját kezűleg írt végrendeletet aláírja, a másik pedig ugyanerre az okiraton kijelenti, hogy ez egyben az ő végakarátát is magában foglalja,
- ha a más által leírt végrendeletet egymás és a két tanú együttes jelenlétében aláírják vagy külön-külön magukénak ismerik el az okiratot, vagy
- ha közvégrendeletet tesznek.

A több lapból álló allográf közös végrendelet minden lapján sorszámnak illetve a végrendelezők és a tanúk aláírásának kell szerepelnie. Végrendeletet saját kezűleg leíró végrendelezőnek viszont már nem kell aláírnia a sorszámozott lapokat, ezt elég, ha a házastársa megteszi. [Ptk. 7:23. § (3)]

2. A közös végrendelet Szerbiában

Már a bevezetőben szó esett arról, hogy Szerbiában a hatályos törvények nem tartalmaznak rendelkezést a közös végrendeletről.

⁴⁸ 1960. évi 11. tvr. 73. §. „A házastársaknak ugyanabba az okiratba foglalt öröklési szerződése érvényes, ha mint örökgyógok kötnek harmadik személlyel szerződést.”

⁴⁹ 2013:V. tv. 7:51. § (1) „Házastársak mint örökgyógok az életközösség fennállása alatt érvényesen köthetnek ugyanabba az okiratba foglalt öröklési szerződést.”

⁵⁰ <http://www.parlament.hu/irom39/07971/07971.pdf>, 683. p. (2014. november 29.)

Azonban nem volt ez mindig így, hiszen az ország első és azóta is egyetlen 1844. évi polgári törvénykönyve⁵¹ ismerte és csak a házastársak számára tette lehetővé a közös végrendeletet.⁵² Ez nem meglepő, hiszen ez a kódex tulajdonképpen az Optk. rövidített és némileg módosított változata volt.⁵³

Az első világháború végével létrejött a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, amelynek királya a korábbi szerb uralkodó lett. A határváltozások nem érintették az alkalmazott jogot, minden országrészben a korábbi joganyag maradt hatályban.⁵⁴ Ez a magánjog szempontjából az ország jelentős részében az Optk. alkalmazását jelentette, de hatályban volt még – a már említett Hadžić-féle kódex, a montenegrói Általános Vagyonjogi Törvénykönyv⁵⁵ is. A korábban Magyarországhoz tartozó területeken, amelyekre az ITSz. hatálya kiterjedt, továbbra is a szokásjog jelentette a magánjog első számú forrását, de például a végrendeletek alakiséga szempontjából az 1876. évi XVI. tc. volt az irányadó. Így a Jugoszláviában hatályban levő törvények mindegyike csak a házastársak számára tette lehetővé a közös végrendelet tételét.

A magánjogi partikularizmus viszonylag hosszú ideig megmaradt Jugoszláviában a II. világháborút követően is. Bár 1946-ban formálisan hatályon kívül helyezték az 1941. április 6-án hatályos, azaz a két világháború között alkalmazott jogszabályokat,⁵⁶ ezeket joghézag esetén mégis alkalmazni lehetett.⁵⁷

Az öröklési jogot az 1955. évi Öröklésről szóló törvény egységesítette Jugoszláviában, amit azonban egy szót sem szól a közös végrendeletéről. Ez fel is tűnt két vajdasági ügyvédnek, nevezetesen Losonc Aurélnak és Stevan Brankovićnak.

Mindkét ügyvéd az öröklési törvénytervezet kiegészítése mellett foglalt állást a közös végrendelet miatt. Stevan Branković cikke gyakorlatilag Kern Tivadar könyvének

⁵¹ A törvénykönyvet Jovan Hadžić (magyarosan Hadzsics János) készítette, aki a történelmi Magyarország területén született és élt (pl. Újvidék szabad királyi város országgyűlési követe volt), a munkát pedig Miloš Obrenović szerb fejedelem kérésére végezte el. SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái*. <http://www.mek.oszk.hu/03600/03630/html/h/h07411.htm>, (2014. 11. 28.)

⁵² *Gradanski zakonik za Kraljevinu Srbiju (továbbiakban SGZ) § 779.* „Ako bi u jednom testamentu muž ženu svoju a žena muža uzajmice, ili drugog koga za naslednika postavili, pa bi posle reč natrag uzeli, onda takva naredba prestaje i raskida se. No ako jedno naredbu svoju poreče, a drugo pri reči ostane, onda od ovoga strane naredba stoji, a samo se ona porečena kvari.“ <http://www.lexonline.paragraf.rs/WebParagraf> (Letöltve: 2014. november 29.)

⁵³ NIKOLIĆ, DUŠAN: *Dva veka Austrijskog građanskog zakonika*. Zbornik Matice srpske za društvene nauke 2011, br. 135, 319. p.

⁵⁴ UJLAKI MIKLÓS: *A magyar jog sorsa a Jugoszláviához csatolt területeken*. Budapest, 1934. 6. p.

⁵⁵ Montenegróban a Valtazar Bogišić által készített 1888. évi Általános Vagyonjogi Törvénykönyv (*Opšti imovinski zakonik*) volt hatályban, amely a történelmi iskola szellemiségét hordozza magán, ezért nem külföldi kódexek mintájára készült, hanem a helyi szokásjog alapján. DUDÁS Attila: *A polgári jog kodifikációjának történeti áttekintése Szerbiában*. Jogtörténeti Szemle 2013. 1. szám. 10-11.

⁵⁶ *Zakon o nevažnosti pravnih propisa donetih pre 6. aprila 1941. godine i za vreme neprijateljske okupacije* („Sl. list FNRJ”, br. 86/46) čl. 2. „Pravni propisi (zakoni, uredbе, naredbe, pravilnici i dr.) koji su bili na snazi na dan 6 aprila 1941 godine, izgubili su pravnu snagu.”

⁵⁷ Uo. čl. 4. Pravna pravila sadržana u zakonima i drugim pravnim propisima pomenutim u čl. 2 ovog zakona, koja u smislu čl. 3 ovog zakona nisu proglašena obaveznim, mogu se po ovom zakonu primenjivati na odnose koji nisu uređeni važećim propisima, i to samo ukoliko nisu u suprotnosti sa Ustavom FNRJ, ustavima narodnih republika, zakonima i ostalim važećim propisima donetim od nadležnih organa nove države, kao i sa načelima ustavnog poretka Federativne Narodne Republike Jugoslavije i njenih republika. Državni organi ne mogu svoja rešenja i druge akte zasnivati neposredno na ovim pravnim pravilima.

vonatkozó részének fordítása anélkül, hogy hivatkozott volna a szerzőre vagy a műre.⁵⁸ Losonc Aurél szerint is hasznos intézmény a polgárok számára a közös végrendelet, de ő inkább annak szabályozatlanságát vélte problémának, és szorgalmazta, hogy a törvényhozó mielőbb alakítson ki a szocialista társadalmi viszonyoknak megfelelő szabályozást ebben a kérdésben.⁵⁹

2.1 A közös végrendelet megítélése 1955 után

Losonc Aurél aggodalmai nem voltak alaptalanok. A törvény hallgatása a közös végrendeletről meglehetősen következtelen bírói gyakorlatot eredményezett. Ráadásul sem a köztársasági, sem a tartományi öröklési törvények nem teszik egyértelművé a közös végrendeletek sorsát, mi több a mindezeket felváltó 1995. évi öröklésről szóló törvény sem változtat e tekintetben a jog szövegrétegén.

A gyakorlatban három különböző megoldás alakult ki a közös végrendelet kapcsán. Az egyik lényege, hogy csak a harmadik személy javára szóló közös végrendelet érvényes, míg az egyoldalúan kedvezményező és a kölcsönös végrendelet nem. Ezt a Pancsovai Körzeti Bíróság mondta ki egy öröklési perben hozott ítéletében 1969-ben.⁶⁰ Ez egy súlyos dogmatikai hibán alapul, miszerint a közös végrendelet kétoldalú jognyilatkozat, tehát öröklési szerződés, aminek az általános tilalmát az akkor hatályban lévő, és az azóta keletkezett öröklési törvények is kimondják. A közös végrendeletet azonban – ahogy az korábban kifejtésre került – épp az egyoldalúsága különbözteti meg az öröklési szerződéstől. A felek nem kötelezik magukat arra, hogy örökössé teszik egymást vagy egy harmadik személyt, pusztán ugyanabban az okiratban nyilatkoznak arról, hogy haláluk esetén miképp alakuljon javonuk sorsa.

Az álláspont abból a szempontból is problémás, hogy miért csak a másik végrendelező részesítése esetén tartják érvénytelennek a közös végrendeleti intézkedést. Maga a törvény mondja ki, hogy a harmadik fél javára szóló öröklési szerződés is érvénytelen. Ebből kifolyólag, ha több személy egy okiratban történő végintézkedését öröklési szerződésnek tekintjük, akkor ennek a harmadik személyeket részesítő rendelkezésekre is ki kell terjednie.

Szerbia Legfelsőbb Bírósága egy 1997-ben hozott határozatában már nem csak az öröklési szerződést mosta össze a közös végrendelettel, hanem gyakorlatilag azt mondta ki, hogy csak a kölcsönös végrendeletek számítanak közös végrendeletnek, ha tehát egy okiraton két különböző végrendelező juttat harmadik személynek, az nem közös végrendelet, így azt érvényesnek kell tekinteni.⁶¹

Egy másik álláspont szerint a közös végrendelet minden fajtája érvénytelen, tehát még a harmadik személy javára szóló intézkedések is. Egy a Belgrádi Körzeti Bíróság

⁵⁸ BRANKOVIĆ, Stevan: *Zajednički testamenat*. Glasnik Advokatske Komore za A. P. Vojvodinu, god II, br.4, Novi Sad, 1953.

⁵⁹ LOŠONC, Aurel: *U vezi nacrtu Zakona o nasleđivanju*. Glasnik Advokatske Komore za A. P. Vojvodinu, god II, br. 8, Novi Sad, 1953.

⁶⁰ Presuda Okružnog suda u Pančevu Gž-87/69. Zibrka sudskih odluka, knj 14, br. 445.

⁶¹ Rešenje Vrhovnog suda Srbije, Rev. 5157/97 od 15.10.1997. godine (<http://www.lexonline.paragraf.rs/WebParagraf>, 2014. november 29.)

által 1997-ben tárgyalt ügyben a házastársak a fiúkat nevezték örökösüknek.⁶² Volt azonban egy lányuk is, aki megtámadta a végrendeletet. A bíróság megállapította a végrendeletek érvénytelenségét, holott a korábbiakban ismertetett döntések az ilyen, azaz a harmadik személyek javára szóló közös végrendeleteket érvényesnek találták.

Az ügyben hozott ítélet indokolása szerint a közös végrendeletet a törvény nem ismeri, ezért az érvénytelen. Az öröklési törvény szerint csak a törvényben meghatározott formában lehet érvényes végrendeletet alkotni. Erre az álláspontra helyezkedett Slavko Marković is, aki a kifejezetten korábban ismertetett gyakorlattal szembeni kritikaként fogalmazza meg véleményét.⁶³ A legfrissebb vizsgált döntés is ezt a nézetet képviseli, amelyet 2010-ben hozott a Belgrádi Fellebbviteli Bíróság.⁶⁴

Mind az 1997-ben, mind pedig a 2010-ben hozott ítélet további érvként hozza fel a közös végrendelet ellen, hogy az korlátozza a túlélő házastárs rendelkezési jogát, amelynek az Öröklési törvény 7. szakasza értelmében csak a törvény szabhat korlátot. Ez azonban egy téves következtetés, hiszen a közös végrendelet is bármikor visszavonható (vagy új végrendelettel „megváltoztatható”) egyoldalúan – ahogy ez a korábbiakban már kifejtésre került, akár a másik fél halála után is, még viszonyos intézkedések esetén is.

A bírói gyakorlatban megjelenő harmadik álláspont, hogy a közös végrendelet minden fajtája érvényes. A Čačaki Körzeti Bíróság 2005-ben egy öröklési perben hozott ítéletében kimondta, hogy a közös végrendelet a konkrét esetben tulajdonképpen két személy írásbeli magánvégrendelete (a törvény szövegéhez idomulva: tanúk előtt tett írásbeli végrendelete), amit az öröklési törvény ismer, így az ilyen végrendelet érvényességének akadályja nincs.⁶⁵ Losonc Aurél ezt úgy fogalmazta meg, hogy a közös végrendeletet több egyszerű végrendelet közös alakjaként kell kezelni, mert ezek közül mindegyiknek megvan a maga önálló élete.⁶⁶ Ez megegyezik azzal a Kern-féle meghatározással, hogy a közös végrendelet tulajdonképpen külsőleg egyesített végrendeleteket jelent.⁶⁷ A hagyatéki bíróságok többször helyezkedtek erre az álláspontra.

2.2 Közös végrendeletek a Zentai Járásbíróság előtt

A Zentai Járásbíróság több esetben is közös végrendeletek alapján hozta meg az öröklésről szóló végzését az 50-es és a 60-as években.⁶⁸

⁶² Presuda Okružnog suda u Beogradu, Gž. 2005/97 od 13.9.1997. godine, (<http://www.lexonline.paragraf.rs/WebParagraf>, 2014. november 29.)

⁶³ MARKOVIĆ, SLAVKO: *Testament*. In: RISTIĆ, Svetislav (urednik): *Enciklopedija imovinskog prava o prava udruženog rada*. Beograd, 1978. 293. p.

⁶⁴ Presuda Apelacionog suda u Beogradu, Gž-2226/10 <http://www.bg.ap.sud.rs/lt/articles/sudska-praksa/pregled-sudske-prakse-apelacionog-suda-u-beogradu/gradjansko-odeljenje/parnica/nasledno-pravo/gz-226-10.html>, (2014. november 29.)

⁶⁵ Okružni sud u Čačku, Gž. br. 74/05 od 1.01.2005. godine. (http://www.poslovnibiro.rs/files/File/SUDKSA_PRAKSA/3.1.3.%20NASLEDNO%20PRAVO.pdf, 2014. november 29.)

⁶⁶ LOŠONC, Aurél: i. m.

⁶⁷ KERN 430, p.

⁶⁸ Történelmi Levéltár Zenta (a továbbiakban TLZ), F. 127 0.478/1953, O. 265/1955, O.49/61, O.178/61, F. 737: O.280/1962, O.283/1962.

1955 előtt keletkezett végrendeletek esetében ez azzal magyarázható, hogy akkoriban a Vajdaságban feltehetően a 1876. évi XVI. tc. került alkalmazásra. Ezt valószínűsíti, hogy a végrendeleti tanúk száma négy volt összes hivatkozott közös végrendeletnél, ahogy azt a magyar törvény 1. § b) pontja allográf végrendelet esetén megkövetelte, míg az Optk. és a szerb kódex két tanút is elegendőnek tartott.

E közös végrendeletek megvizsgálásával jól érzékelhetők az értelmezési nehézségekkel kapcsolatos aggodalmak, nagyon nehéz eldönteni, hogy mely rendelkezések számítanak viszonosnak.

Egy 1952. november 22-én kelt közös végrendeletben a házastársak pontokba foglalták az intézkedéseiket. Abból, hogy az első két pontban külön rendelkeztek a közös tulajdonukat képező ingatlanok őket megillető tulajdoni hányadáról, arra lehet következtetni, hogy ezek szimultán intézkedések. A III., a IV. és az V. pont viszont már többes szám első személyben megfogalmazott rendelkezéseket tartalmaz, amelyből inkább a viszonyosságra lehet következtetni, noha egyáltalán nem egyértelműen. A III. pontban úgy intézkedtek a felek, hogy „[h]alálunk után hátramaradt összes ingóságunkat, melyek a mi közös tulajdonunkat képezik, örökölje egyedül leányunk [...]. Ezen ingóságok azonban csak mindkettőnk halála után adassanak ki.”⁶⁹ A IV. pontban fiukat fél lánc föld holtig tartó haszonélvezetére szorították, mivel ő „feleségét és családját elhagyva könnyelmű és felelőtlen tékozló életet folytat, miáltal családjai megélhetése az ő részéről biztosítva nincsen. Éppen ezért a neki járó örökségnek tulajdonjoggal családjaira, illetőleg onokáinkra hagyjuk.”⁷⁰ Az V. pontban pedig úgy rendelkeztek, „hatályon kívül helyezzük teljes egészében az általunk külön-külön [...] 1952 év október hó 28-án illetve 1952 év január hó 14 napján adott végrendeleteinket.”⁷¹

Bár a rendelkezések viszonyosságát nehéz egyértelműen megállapítani, ami a közös végrendelet tilalma mellett szól, az intézkedések jellege mégis az ilyen végrendelezés megengedését indokolja. A házastársak nyilvánvalóan azért döntöttek a közös végrendelezés mellett, mert azt szerették volna kifejezni, hogy az abban foglalt intézkedések közös döntésükön alapultak. Nem az apa, és nem is az anya döntött úgy, hogy felelőtlennek tartott fiuknak csak holtig tartó haszonélvezetet biztosít, hanem – legalábbis minden bizonnyal – együtt jutottak erre az elhatározásra. Ezt pedig két külön végrendelettel nem tudták volna kifejezésre juttatni. Hasonló természetű rendelkezést találunk egy másik⁷² közös végrendeletben, amely 1956. január 16-án készült, tehát az Öröklési törvény hatályba lépése után. „Fogadott lányunk[at] [...] kizárjuk az örökség jótéteményéből mint érdemtelen, mert bennünket minden rábeszélésünk és jóindulatú figyelmeztetésünk ellenére hűtlenül elhagyott, dacára annak hogy évekig gondját viseltük és örökre is fogadtuk az összes gyermeknek kijáró jogokkal. Nevezett léha életre adta magát és konokul megtagadta azon kívánságunkat, hogy orvosi vizsgálatnak vesse alá magát, hanem kitartott a mellett a követelése mellett, hogy szabadon és önállóan akar élni és otthagyt bennünket.”

⁶⁹ TLZ F.127 O.478/1953.

⁷⁰ Uo.

⁷¹ Uo.

⁷² TLZ. F.373. O.283.

A végrendelet egyéb részeiben az ingatlanok vonatkozásában egy tágabb értelemben vett kölcsönös végrendelet, hiszen a felek úgy rendelkeztek, hogy „*ha tehát én I. rendű alulírott [...] előbb halnék meg mint hitvesem [...], az esetben hitvesem [...] életfogytiglani joggal hasznélvezni fogja a tulajdonomat képező összes földjeimet, valamint a 1/2 házrészt, ha pedig én [...] előbb halnék meg mint férjem, az esetben vagyonomat, vagyis 3 láncc földemet és fele házjutalékomat férjem [...] fogja hasznélvezni.*”⁷³ Az ingóságok tekintetében viszont egy szűkebb értelemben vett kölcsönös végrendeletéről van szó, hiszen „*[u]gyanez a kölcsönösség fennáll az ingóságokra is, melyek kizárólagos tulajdonjoggal a tulélő házastársat illetik meg.*”⁷⁴ Az a rendelkezés pedig, hogy „*[m]indkettőnk elhalálózása után a közös vagyonunk megoszlik a rokonságunk között*”,⁷⁵ harmadik személy javára szóló közös végrendeletnek minősül.

2.3 Megoldási javaslatok

Az ellentmondásos és zavaros bírói gyakorlat megszüntetésére véleményem szerint rendelkezésre áll egy igen elegáns megoldás, amivel a bíróságok eddig még nem éltek. A törvény, amely a második világháború előtti jogszabályok alkalmazhatóságáról rendelkezik, még mindig hatályban van. Ezt bizonyítja a Kragujevaci Fellebbviteli Bíróság ítélete, amelyben kimondja, hogy mivel az ajándékozási szerződésről a kötelmi jogi törvény nem rendelkezik, ezért a hatálytalansági törvény értelmében a második világháború előtt hatályos szerb kódexet kell alkalmazni.⁷⁶ Az Újvidéki Fellebbviteli Bíróság 2012-ben egy ajándékozásnak színlelt tartási szerződéssel kapcsolatban mondta ki az Optk. alkalmazhatóságát, mert az öröklési törvény a tartási szerződésnek csak azt az esetét ismeri, amellyel csak az eltartott halálakor száll át a vagyontárgy az eltartóra, míg a szóban forgó szerződéssel már az eltartott életében meg kellett ennek történnie.⁷⁷

Persze, lehet amellet érvelni, hogy a közös végrendeletet tulajdonképpen szabályozza a jelenlegi törvény, hiszen az általános szabályokból le lehet vezetni, hogy az érvényes-e vagy sem. A bírói gyakorlat ellentmondásossága azonban végső soron megcáfolja ezt. Ráadásul az Újvidéki Fellebbviteli Bíróság 2010-ben egy ennél sokkal vitathatóbb esetben is megállapította a hatályos szabályozás hiányát.⁷⁸ A Kulturális javakról szóló törvény kimondja, hogy a talált kulturális javak az állam tulajdonát képezik, a megtalálót pedig díj illeti meg, azonban a bíróság véleménye szerint a törvény nem rendelkezik annak a személynek a jogi helyzetéről, akinek az ingatlanából kiásták az adott tárgyakat. Ezért a bíróság az 1844. évi szerb kódexet alkalmazta, amely alapján megállapította, hogy a kincs értékének egyharmada az ingatlantulajdonost illeti.⁷⁹ A szerb

⁷³ Uo.

⁷⁴ Uo.

⁷⁵ Uo.

⁷⁶ Presuda Apelacionog Suda u Kragujevcu Gž-3199/11. <http://www.kg.ap.sud.rs/gz-3199.11-nistavost-ugovora-o-poklonu.html>, 2014. november 29.)

⁷⁷ Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu, Gž. 114/2011(1) (<http://www.lexonline.paragraf.rs/WebParagraf>, 2014. november 29.)

⁷⁸ Presuda Apelacioni suda u Novom Sadu Gž. 213/2010. <http://www.ns.ap.sud.rs/index.php/srl/sudskapraksa/319-gz-213-10>, (2014. november 29.)

⁷⁹ SGZ § 250 „Ako bi se takve zakopane, uzidane, ili drukče sakrivene stvari sastojale u novcu, zlatu ili srebru, u nakitu, dragom kamenju, ili drugim dragocenostima, koje su tako sakrivene ležale, da se

polgári törvénykönyv ebben az esetben is az Optk., [388., 389. §], az pedig a római jog szabályát vette át.⁸⁰

Ezek után véleményem szerint teljesen érthetetlen, hogy a szerb bíróságok miért nem hívták segítségül a mai Szerbia különböző területein 1941-ben hatályos törvényeket (a Hadžić-féle kódexet, az Optk-t és a magyar 1876. évi XVI. tc-t), amelyek egybehangzóan rendelkeznek a közös végrendelet érvényességéről, azaz: a házastársak, és csak a házastársak számára teszik lehetővé a közös végrendelet tételét. E megoldás alkalmazásával a bíróságok a lehető legelegánsabb módon küszöbölhetnék ki azt a jogbizonytalanságot, ami Szerbiában a közös végrendeletek megítélése kapcsán felmerül.

2.4 Szerbia Polgári Törvékönyvének Tervezete

Szerbiában is igény fogalmazódott meg egy egységes polgári törvénykönyv megalakítására, ezért 2006-ben felállított a kormány egy kodifikációs bizottságot, amelynek egy éven belül el kellett készülnie a tervezettel.⁸¹

Ez a tervezet már tartalmaz a közös végrendelettel kapcsolatos rendelkezést. Ki mondja, hogy az ún. nemzetközi végrendelet⁸² esetében nincs helye közös végrendeletnek.⁸³ Ez elvileg *a contrario* azt jelentené, hogy egyéb esetben érvényes lenne a több személy egy okiratba foglalt végrendelete.

Alternatív javaslatként a házastársak részére lehetővé tenné az öröklési szerződést, amellyel a kötelesrésze jogosultak hagyatéki részesedését is meg lehetne gátolni.⁸⁴ Szerződési örökösnek csak egymást, bármelyikük gyermekét, közös leszármazójukat illetve az általuk közösen örökbefogadott személyt nevezhetnék.⁸⁵ Az érvényességhez az írásbeli alakon túl bírói ellenjegyzésre és kioktatásra is szükség lenne a kötelesrészi igényekkel kapcsolatosan.⁸⁶ Alternatív javaslatként pedig a törvényes örökösnek számító leszármazók hozzájárulását is megkövetelnék érvényességi többletfeltételként.⁸⁷

njihov gospodar doznati i pronaći ne može, onda se takve stvari iznađene zovu sokrovište (zakopano blago), i ovo se mora javiti načelstvu okružnom, otkuda će izvešće učiniti se vrhovnoj vlasti.”§ 250. „Od ovakvoga nađenoga sokrovišta pripašće jedna trećina praviteljstvenoj kasi, jedna trećina onome, koji je našao, a jedna trećina onome na čijoj se zemlji našlo. Ako je pak ovo dvoje u jednom licu skopčano, onda onome obadve ove trećine pripadaju.”

⁸⁰ BRÓSZ RÓBERT – POLAY ELEMÉR: *Római jog*, Budapest. 1976. 233.

⁸¹ "Sl. glasnik RS", br. 104/2006

⁸² Jugoszlávia ratifikálta az 1973. évi Washingtoni Egyezményt a nemzetközi végrendeletekről. Ha a végrendelet ebben a formában keletkezik, akkor az egyezményben részes államok azt érvényesnek tekintik függetlenül a végrendelező állampolgárságától, szokásos tartózkodási helyétől, a végrendelet keletkezésének vagy a vagyon fekvésének helyétől.

⁸³ *Prednacrt građanskog zakonika Republike Srbije*. Četvrta knjiga. Beograd 2011., 93. §

⁸⁴ Uo. 181. §

⁸⁵ Uo. 181. §

⁸⁶ Uo. 183. §

⁸⁷ Uo. 182. §

Összegzés és de lege ferenda javaslat

A cikkben kifejtettetekre tekintettel véleményem szerint egy a közös végrendelettel kapcsolatos szabályozás csak akkor megfelelő, ha rendelkezik mind a közös végrendeletnek, mind pedig az öröklési szerződésnek az érvényességéről, illetve a két jogintézmény viszonyáról, egészen pontosan egymástól való elhatárolásáról. Amennyiben egy törvényi szabályozás nem tesz eleget ezeknek a szempontoknak, akkor az könnyen következtelenségekhez és jogbizonytalansághoz vezethet a gyakorlatban, ahogy ezt mind a magyar, mind pedig a szerb példa jól mutatja.

A vizsgált jogszabályok többsége csak az első két kritériumnak felel meg. Ez akkor nem jelent problémát, ha a jogszabály ugyanazon személyi kör számára teszi lehetővé a közös végrendeletet, amely számára a kétoldalú öröklési szerződést is. Így van ez az első magyar Ptk-nál, amely mindkettőt tiltja, vagy az Optk-nál, a szerb Ptk-nál és néhány magyar tervezetnél, amely mindkét formát csak a házastársak számára teszi lehetővé. Ilyenkor ugyanis inkább csak elméleti jelentőséggel bíró probléma, hogy az adott végintézkedés minek minősül, de ez már nem hat ki a végakarat érvényesülésére.

Az 1876. évi XVI. tc. a közös végrendeletet a házastársakra korlátozta, míg a kétoldalú öröklési szerződést mindenki számára lehetővé tette, ami ahhoz vezetett, hogy a gyakorlat tulajdonképpen lehetővé tette a közös végrendeletet olyan személyek számára is, akiknek ezt a törvény nem engedte meg. Az új Ptk. pedig lehetővé teszi a közös végrendeletet a házastársak és a bejegyzett élettársak számára, a kétoldalú öröklési szerződést viszont általános éllel tilalmazza. Ehelyütt az kérdéses, hogy vajon a gyakorlat az ilyen öröklési szerződéseket az egyoldalú visszavonhatatlanság kizárásával tett közös végrendeletnek tekinti-e. Véleményem szerint ezt indokolt lenne értelmező szabályként beiktatni a törvénybe, ahogy ezt a halál esetére szóló házassági vagyoni jogi szerződéssel is megteszi az új Ptk.

A hatályos szerb jogszabályok azonban csak a második kritériumnak felelnek meg, ami súlyos következtelenségekhez vezetett a gyakorlatban.

A készülőfélben levő szerb magánjogi kódexből pedig csak logikai értelmezéssel lehet arra következtetni, hogy hatályba lépése esetén a közös végrendelet főszabályként bárki számára lehetséges lesz, indokolt lenne azonban ezt kifejezetten is deklarálni. Az öröklési szerződést már csak a házastársak számára tenné lehetővé szigorú alaki feltételek betartása mellett.

TAMÁS KECSKÉS

JOINT WILLS IN HUNGARY AND SERBIA

(Summary)

Many difficulties could arise from the interpretation of the so-called joint wills. That's why the most legal systems declare them invalid as the Hungarian Civil Code of 1959 did so. But the newly adopted Hungarian Civil Code of 2013 allows to make such wills for spouses and those who are in a registered domestic partnership (which serves as an alternative of same-sex marriage in the Hungarian legal system). This regulation is similar to the rules of the Austrian and German civil codes and of the Act XVI of 1876 about the forms of wills which was in effect in Hungary from 1876 to 1960. The first part of the article presents the problems regarding to joint wills through the examination of Hungarian acts and drafts, the articles of legal scholars and the notable decisions of the Hungarian courts.

The second part is about the situation in the neighboring Serbia where no regulations are in effect about joint wills. One might say that everything which is not forbidden is allowed but examination of the decisions of Serbian courts shows that it is not so simple. The courts wanted to deduce norms for joint wills from the general rules of wills. This is not a problem in itself but the Serbian courts came to different conclusions. There are decisions which regard joint wills as contracts of inheritance which are invalid according to the Serbian Inheritance Act while others disagree with this interpretation because these wills do not bind the testators. Other courts referred to another rule of the Inheritance Act which says that a will shall be made in a form which is explicitly allowed by the law and the joint will is not one of them. Contrary to this some decisions say that joint will is not a separate form of testaments but two wills on the same paper. Despite of this uncertainty not even the Draft Civil Code of the Republic of Serbia contains a clean-cut rule regarding to the validity of joint wills.

As a conclusion the article offers a solution for the Serbian courts which they have not taken into consideration yet. The act is still in force which allows the use of those rules which were in effect between two world wars in Yugoslavia. Despite of that the interwar Yugoslav legal system was not unitary because statutes of predecessor states (like Austria, Hungary, Serbia) remained in force in every region but all of these (the Hungarian Act XVI of 1876, the Austrian and Serbian civil codes) declared the validity of the joint will of spouses. Applying these rules is a good solution to make an end to the uncertainty regarding to the joint wills in Serbia.